

igaz vallást', kicsoda? de bárki is, e helyen semmi értelme; *ihz Warrenen*: ,hogy ne tartsa magát távol tőle', de kicsoda? és kitől? pedig Daja mástól óvta Rechát; — 163. l. *Soll alles dir denn entgegen kommen?* ,Hát már mindég más (!) tegye meg a kezdeményező lépést'. Nem borzasztó egy módja a magyarázásnak? Még borzasztóbb: 116. l. *Und was?* ,kiegészíthető: sollte ich denn euch entgelten lassen und wie könnte ich denn auf den Vaternamen bei Recha verzichten wollen'. Ki ír majd magyarázatokat Demek magyarázataihoz, melyek sokszor nehezebben érthetők, mint a Lessing szövege? . . . De talán már elég is volt a böngészetből. Csupán néhány jellemző helyet idéztem, mert kifogásolni való minden lapon van. Igaz, hogy ,Bölcs Náthán' szövege a legnehezebbek egyike; azért egy-két félreértést méltánytalanság volna túlságosan hangsúlyozni; csakhogy e kiadásban rendkívül sok a hiba és félreértés, pedig a szerző számtalan, magyarázatra szoruló helyet meg sem magyaráz, és a lényegileg helyes magyarázatok is sokszor kifogások magyarság és stíl tekintetében.

Ismételem, készséggel elismerem a szerző szorgalmát és buzgalmit; de e Náthán kiadását a legnagyobb jóakarat vagy elnézés mellett sem mondhatom sikerültnek.

HEINRICH GUSZTÁV.

Kobell Ferencz. Táblázatok az ásványok meghatározására egyszerű chemiai kísérletek segítségével száraz és nedves úton. A 13-ik újból átdolgozott és bővített német kiadás után fordította *Zimányi Károly*. Budapest, 1896. Eggenberger-féle könyvkereskedés. Ára 1 frt.

Nagy hiánya természetrajzi szakirodalmunknak, hogy nemcsak jó tudományos kézikönyveink nincsenek, de a legszükségesebb olyan jó meghatározó könyvek is hiányban vagyunk, a melyek minden művelt nemzet tudományos irodalmában — természetes, a sajátos viszonyaikhoz alkalmazva — nagy számban vannak meg. A természetrajzi képzésben a kézikönyvet valahogyan, de nagyon is valahogyan, pótolhatják a tanár előadásairól készült jegyzetek. De hogyan foglalkozzék pl. a csakis magyarul tudó hallgató gyakorlatilag szaktárgyaival, vagy hogyan haladjon előre későbbi időben a gyakorlati képzésben meghatározó könyv nélkül a kezében? Még az is, a ki nagyon előrehaladott a tudomány illető ágával való gyakorlati foglalkozásban, majd mindennap reá szorul az ügyesen megszerkesztett határozó könyvre, a melyben lelkiismeretesen és nagy körültekintéssel vannak az ismertető jelek összeválogatva. Hogyan induljon a gyakorlati ismeretek megszerzésének útjára a kezdő foglalkozó, a ki magyar anyanyelvénél egyéb nyelvet nem tud, a mikor nincsen használható segédeszköze? Pedig nagy sajnálattal

és szomorúsággal tapasztalhatni, hogy az új nemzedéknek nem kis százaléka idegen nyelvben még annyira sem járatos, hogy olvasva megértse. Arról, hogy akárhány nem szakembernek készülő egyén is kerül abba a helyzetbe, hogy valamely előtte ismeretlen természeti tárgyat akarna meghatározni, nem is szólok. Még kevésbé arról, hogy jó meghatározó könyvek birtokában akárhányan szívesen foglalkoznának a természet tárgyaival, mely amateur-foglalkozás a külföldön a társadalom minden rendű és rangú embere közt nagyon közönséges valami.

A *növénytanban* még valahogy megvagyunk, bár szintén igen szegényesen. Hol vagyunk mi a növénytanban attól, hogy a hazai viszonyokhoz teljesen alkalmazkodó, a botanika minden ágára kiterjeszkedő speciális és egészen megbízható határozó könyveink legyenek! A régiekről nem szólva, *Simonkai* Lajos kis növényhatározója csakis a genusokra terjeszkedik ki és csakis a középiskolai tanuló szükségleteihez van szabva. Ha azonban a hasonló célra szánt szebbnél szebb kiállítású sok német könyvecske közül, hogy más nyelvűre ne is reflectáljak, csakis a Gareke, «*Illustrirte Flora von Deutschland*»-jával, mely már 18 kiadást ért, mérem össze, bizony szomorúság fog el az irányban, hogy nálunk mennyire gondoskodnak a «*scientia amabilis*» közkeletűvé tételéről. — *Cserey* Lukács nagyobb növényhatározója, melyről örvendezve konstatáljuk, hogy megérte a 2-ik kiadást, Lorinser-t teszi fölöslegessé. *Mágo-csy-Dietz Sándor* rügy- és levélkulcsa a magyar birodalomban honos és honosított fás növények meghatározására inkább erdészeti köröknek van szánva, semmint a kezdő foglalkozónak.

Az *állattanban* meghatározó könyveink mindössze *Kohaut* Rezső madárhatározójára és *Török* Péter kis bogárhatározójára szorítkoznak; utóbbi kis könyvecskét különben nagyon kedvezőtlenül fogadta a kritika. *Cserey* Lukács rovarhatározójából tudunkkal csakis egy füzet látott napvilágot.

Az *ásványtanban* mindössze dr. *Schöber* Emil, középiskolai tanulóknak szánt, nagy egyszerűséggel összeállított és dicséretes buzgalommal megírt (1896-ban Szatmárott megjelent) kis füzetecskéje az eredeti ásvány-meghatározónk. A szóban forgó munka, melynek megjelenése alkalmából kerültek a főntebb elmondottak tollunkra, a hiányt ásványhatározóban akarja pótolni.

Közettani meghatározó könyvünk, valamint *kövületeket* meghatározó munkánk semmilyen sincs.

Kobell ásványhatározója annyira ismeretes, oly annyira kipróbált kitűnő könyv, hogy azt ismertetni a szakkörökre egyenesen sértő lenne. Azért meg sem kísérem, hanem igenis konstatalem, hogy elismerés illeti meg a fordítót, a ki lelkiismeretesen végezte munkáját, itt-ott jegyzetekkel kísértc az eredetit és némely új dologgal is pótolta. A nélkül

azonban, hogy a fordítás becsét a legkevésbbé is csökkenteni akarnók, volna néhány megjegyzésünk.

Első sorban a fordító az irodalmi összeállítást sok egyéb fontos könyvvel egészíthette volna ki, mint a miket fölvelt. Hogy csak néhányat említsünk: *Behrens*: Anleitung zur mikrochemischen Analyse; *Dollter*: Allgemeine chemische Mineralogie; *Brauns*: Chemische Mineralogie; *Groth*: Tabellarische Uebersicht stb.; *Michele-Lévy*: Étude sur la détermination des feldspaths s sok egyebet. Annál is inkább kellett volna teljesebb irodalmat adni, mert magának az átdolgozóknak, Oebbecke tanárnak, az irodalmi jegyzék összeállításával ép ez volt a célja, hogy azok részére adjon irodalmi útmutatást, a kik behatóbban kívánnak ásvány-chemiával vagy ez ásványok meghatározásával foglalkozni. Kezddőknek azzal is jó szolgálatot tett volna a fordító, ha mindegyik munkához rövid tájékoztatót fűz.

Mi sem igazolja a fordítónak azt az eljárását, hogy az ásványneveket a szöveg közt mindig nagy betűvel írja. A német megteszi, mert megfelel orthographiájának, a magyarban nincs értelme, egészen fölösleges, a minthogy alig használják nálunk ezt az írásmódot.

A magyarosított nomenclaturában sem mindig szerencsés. Igaz, hogy legtöbbnyire nem a saját hibájából, mert mások után indult. Így pl. a *gránátok* elnevezése: mészagyagföld-gránát, magnesiaagyagföld-gránát, manganyagföld-gránát, vasagyagföld-gránát, — ugyan nehézkes, de nem is helyes. Miért kelljen kifejezni az egyik alkotórészben az oxidot, a másikban pedig egyszerűen csak a fémét? De még mind a két fémnek kifejezése e névben sem szükséges mindenkor, hanem egyszerűen így: mészgránát, magnézium-gránát, (melynek különben általánosan használt jó magyar neve: cseh-gránát), vasgránát, mangángránát, chrómgránát. Hiszen a három első gránátban az agyagföld (a mi különben egészen jó magyarsággal mondható timföldnek, a timsó mintájára) közös alkotórész, az utóbbi kettőben pedig a mangán és a chróm jelenléte a jellemző. Már a mészvas-gránát (íme a fordító is így használja!) így nevezendő, mert van külön mészgránát és vasgránát. Különben akár a régi nevek általánosítása is jobb lett volna — a mint ezt Tschermak és mások is használják — mint az, a mit a fordító használ.

A jó magyar neveket kár volt nem mindig a főczímbe használni, mint azt egyes esetekben tényleg megtette a fordító; pl. kősó, salétrom. A barnakő, mézspát, vaspát, keserűsó, rézgálicz, vasgálicz, tajtékkő, sugárkő, stb. nevek másodrendűen szerepelnek. A megnevezésekben különben sem mindig elég következetes.

Az írásmóddal sem érthetünk egyet. Ma már bizony nem frunk magyarban: arsen-t, magnesiumot, gyps-et, türkis-t, markasit-ot, magnesit-et, mangan-t, salmiak-ot, topas-t, serpentin-t, asphalt-ot, vesu-

vian-t, basis-t stb. Bár jól ismerjük azt az álláspontot, melyre azok támaszkodnak, a kik ezen idejét multa írásmód mellett kitartanak, mégis sajnáljuk, hogy a fordító azok követőjévé szegődött. A közhasználat a döntő, nem pedig a különösködés. Bezzeg a fordító a szüksöt *szodá*-nak írja és nem *soda*-nak, a gránátot *gránát*-nak és nem *granat*-nak, — pedig ezeket sem igazolhatja egyébbel, mint a közhasználat.

Különös dicsérettel kell megemlékeznünk a kiadóról, a ki tudva azt, hogy nálunk milyen kis számú fogyasztója akad az ilyen tudományos, speciális könyveknek, mégis vállalkozott kiadására. Megszoktuk különben az ilyen áldozatokat a kiadó czégtől. A tanárokon áll, hogy a hozott áldozat terhén a hasznos könyv terjesztésével könnyítsenek. Nagyon ajánljuk a munkát nemcsak a szaktanárok figyelmébe, hanem arra is, hogy irányítsák reá mindazon érettebb tanulók figyelmét, a kik szívesen foglalkoznának ásványok meghatározásával. Különösen a tanítóképzőkben és a reáliskolák felső osztályaiban, a hol úgy is foglalkoznak vegytani gyakorlatokkal, akadhat iránta érdeklődő.

SZTERÉNYI HUGÓ.

Válasz Kálmán Miksa bírálatára. (Lásd Magyar Pædagogia. 1897.

3. sz. 181—183. l. Francia nyelvten különös tekintettel a magyar és francia nyelvek közötti eltérésekre. Kemény Ferenc közreműködésével írta *Klimó Mihály*. Budapest. Wodianer és fiai. 91 l. Ára 60 kr.)

Nagyon le vagyok kötelezve t. bíráló kartárs urnak azért a ki-jelentéséért, hogy helyes pædagogiai elv vezetett, mikor olyan francia nyelvtant írtam, mely a magyar és francia nyelv közötti eltérésekre van alapítva, hogy oly fontos dolgok találhatók benne, melyek másutt nincsenek meg, hogy az egész könyv nagy gonddal és tudással van szerkesztve.

De engedje meg a tisztelt kartárs úr, téved, mikor azt mondja, hogy nem jártam el helyesen abban, hogy a könyvet francia nyelven írtam meg.

Nézete szerint az Utasítások azon passusa, mely a tanítást lehetőleg francia nyelven kívánja eszközölni, mindenre inkább vonatkozhatik, mint a grammatikai részre. Bármennyire tisztelem a t. bírálónak egyéni véleményét, mégsem ruházhatom fel a szentírás erejével. Mert ha az ő véleménye fejezné ki valósággal az Utasítások intencióját, már idáig sem engedheti vala meg a tanügyi hatóság, hogy a IV. osztály növendékeinek kezébe oly engedélyezett tankönyvet adjanak, milyen a többi közt az elég nagy elterjedésnek s kedveltségnek örvendő Bartos-Chovancsák (II.)-féle, melynek grammatikai kérdései közt ilyenek fordulnak